

5^e zondag van de veertigdagentijd / 6 april 2025

Exegetische notities eerste lezing

Jesaja 43,16-21

Deuterokesaja (Tweede Jesaja) is de gekunstelde naam die men heeft gegeven aan een profeet die de hoofdstukken 40-55 van het boek Jesaja heeft geschreven. Hij trad op rond 550 v.Chr. De profeet kondigt de bevrijding aan uit de Babylonische ballingschap, die mogelijk werd gemaakt door Kores (Cyrus). Deze Perzische koning overwon de Babyloniërs en vaardigde een edict uit dat de joden toestond naar Palestina terug te keren en de tempel in Jeruzalem te herbouwen. Jesaja 40-55 speelt tijdens de opmars van Cyrus naar Babylon. Deze hoofdstukken bevatten de voornaamste profetische aankondigingen van de naderende verlossing uit de ballingschap met als thema's de uittocht uit Babylon, de bescherming door JHWH en het herstel van de tempel van Jeruzalem.

Het eerstgenoemde thema vinden we in de eerste lezing terug. De uittocht uit Babylonië wordt beschreven als een tweede exodus. Maar de woestijn is nu anders: er komen een weg en waterrijke rivieren. Exodus is voor de profeet een uittocht ergens heen. Het doel is: een volk dat Gods lof verkondigt. Zoals door de eerste exodus een volk werd geschapen in Kanaän, zo wordt door deze nieuwe exodus een nieuw volk geschapen in Jeruzalem. Het is volgens de schrijver daarom beter naar deze toekomst te kijken in plaats van te vervallen in nutteloze bespiegelingen over de eerste exodus uit het verleden. Hij beschrijft deze tweede exodus zodanig dat ze beter is dan de eerste. De kronkelwegen worden geëffend en wilde dieren krijgen ontzag voor JHWH. Dorst wordt laven. Het morrend volk zal JHWH nu zeker erkennen.

Exegetische notities antwoordpsalm

Psalm 126,1-2^{ab}.2^{cd}-3.4-5.6

In Psalm 126 is vreugde verankerd in de toekomst: de terugkeer uit de ballingschap. In de eerste helft van de psalm kan de dichter zich niet voorstellen hoe de uitzichtloze situatie van de ballingschap ooit zou kunnen uitmonden in vrijheid en terugkeer. Maar het is toch gebeurd en wordt aan het handelen van JHWH toegeschreven. Dan dringt de vreugde door. Hij hoort de volken zeggen: *geweldig is het wat de Heer hen deed*. In dit *hen* ('die daar' staat er letterlijk) klinkt zowel een spoor van minachting als van verbazing over het feit dat JHWH het joodse volk zó te hulp schiet. Maar zover is het nog niet. Eerst ziet de dichter zich nog teruggeworpen in zijn ellende en uit hij een hartenkreet: laat het tij voor ons keren! Het beeld van de waterloop dat hij hierbij gebruikt is ontleend aan een natuurverschijnsel dat ook vandaag de dag nog steeds in de Negev-woestijn waarneembaar is: wadi's die 's zomers droog staan maar zich 's winters plotseling vullen met wilde waterstromen.

Na dit beeld verandert de toon van de psalm. Het ongeduld maakt plaats voor vertrouwen en ook hierbij gebruikt de dichter een beeld dat aan de natuur is ontleend. In de winter kiemt het zaad in de aarde, maar er is niets te zien. En dan, in de lente, ontluikt plotseling het groen. In korte tijd staat alles in bloei en wuift het koren op de velden. Het chiasme *die onder tranen zaaien, zij oogsten met gejuich* herinnert aan de regen die in de joodse traditie symbool is voor de almacht van JHWH. Hij geeft leven en brengt verlossing. Vreugde is dus op zijn plaats. Het woord jubel komt in deze psalm niet voor niets drie keer voor.

Exegetische notities tweede lezing

Filippenzen 3,8-14

De tweede lezing maakt deel uit van een geestelijk zelfportret van Paulus in zijn brief aan zijn geloofsgenoten in Filippi (3,4-16). Hoewel de lezing daaruit de eerste vier en de laatste twee verzen weglaat, worden ze er in deze notities wel bij betrokken.

De structuur van de perikoop wordt bepaald door de drie fases uit het leven van Paulus:

- a) zijn farizees verleden (3,4-6)
- b) het christelijke 'nu' (3,7-11)
- c) de hemelse roeping (3,12-16)

Paulus bedient zich in zijn polemieek vaak van de wapens, in dit geval het woordgebruik, van zijn tegenstanders, die hij dan omkeert en op zijn opponenten richt. Het gevolg is dat de termen van inhoud veranderen. Hiervan twee voorbeelden:

1) de termen *verlies* en *winnen* ontleent Paulus aan de joodse vergeldingsleer. Gerechtigheid heeft in deze leer de betekenis van onschuldig zijn. Gerechtvaardigd is degene die bij de eindafrekening een batig saldo van de winst-verlies balans kan presenteren.

2) De term *kennen* polemiseert met de gnostici. Dezen ontkenden de verrijzenis en hadden voor strijd en lijden geen plaats in hun leer. Het kennen van futiele religieuze kwesties was voor hen het middel om heil te bereiken. Daarentegen is het kennen van Christus' *lijden* en *opstanding* voor Paulus nu juist het heil. Paulus schetst in de lezing de situatie van de christen, die zich beweegt tussen verleden en toekomst. Gods roeping is onomkeerbaar, maar de wereld blijft een voortdurende bedreiging.

Exegetische notities Evangelie

Johannes 8,1-11

Alleen in het evangelie van Johannes is sprake van een zekere Nikodemus, een lid van het sanhedrin, het joodse hooggerechtshof. Als farizeeër kon hij aanvankelijk moeilijk in Jezus geloven. Later verandert zijn standpunt. Volgens Nikodemus veroordeelt de Thora iemand pas als hij gehoord is en als bekend is wat hij heeft gedaan (Johannes 7,51). Hij wil derhalve Jezus' daden onderzoeken. Met hoofdstuk 8 begint dit onderzoek. Dat Jezus de nacht al niet meer in Jeruzalem durft te blijven, tekent de gespannen sfeer van de situatie. Jezus moet nu door zijn woorden en daden zelf zijn onschuld bewijzen. Dit gebeurt door hem te confronteren met een concreet voorbeeld. Een vrouw is op overspel betrapt. Het vonnis is volstrekt duidelijk. Ze moet ter dood gebracht worden (Leviticus 20,10). De vraag *wat zegt Gij ervan* tot Jezus gericht, lijkt daarom overbodig. De Thora moet immers gehandhaafd worden. Maar hoe moet dat, als de Romeinse bezetter het Sanhedrin het recht heeft ontnomen de doodstraf te voltrekken? Moet men nu de Thora gehoorzamen (dus God) of de Romeinse overheid? Dát is het dilemma waar de schriftgeleerden en farizeeën Jezus voor plaatsen. Als Jezus aanspoort tot verzet tegen het Romeinse gezag, om zonder toestemming te stenigen, wordt hij als staatsgevaarlijk aangeklaagd. Spoort Jezus echter aan tot gehoorzaamheid aan Rome dan houdt hij zich niet aan de Thora en wordt hij als schijn-Messias ontmaskerd. Voor schriftgeleerden en farizeeën een netelige vraag, waarbij veel op het spel staat. Jezus' reactie is onverwacht: hij schrijft met zijn vinger op de grond. Wat schrijft hij? We kunnen niet meelesen. Vervolgens geeft hij de schriftgeleerden en farizeeën de opdracht de vrouw te stenigen. Er is slechts één voorwaarde. Er mag alleen gestenigd worden door iemand die zonder zonde is. Een meesterlijke zet. En opnieuw schrijft Jezus op de grond. Dát moet een vingerwijzing zijn: er staat geschreven. Zoals God met Zijn vinger de stenen tafelen had gekerfd (Exodus 31,18), zo schrijft Jezus op de grond. Zijn tegenstanders druipen af en bekennen hiermee hun schuld, erkennen hun verlies. Jezus blijft alleen over met de vrouw en spreekt de verlossende woor-

den: *Ook Ik veroordeel u niet.* Déze Messias Jezus zal straks de straf die de Thora eist zelf ondergaan in zijn kruisdood. Jezus' niet-veroordeling daarentegen laat de vrouw leven.